

פתח דבר

גיל רוטשילד אליאסי ואדנה זאוודו גבינש

כיצד אפשר לחשוב שחורות בשפת אם – בעברית, ערבית, פרסית, אמהרית או תיגרנית, ובאיזו מידה מחשבה כזאת תזדקק לדקדוק שהתגבש במקום אחר ובזמן אחר? מה בין לובן, שחורות, ציונות ויהדות? באילו מובנים אפשר לחשוב על התושבים, המתישבים והמיישבים של חבל הארץ הזה – המזרח התיכון, המרחב השאמי, הלבנט, פלסטין, ישראל – כעל לבנים ושחורים, ובאילו מובנים מוטב לחשוב עם או כנגד מונחים "מקומיים" כגון ש/חומים, צהובים, כושים, שווארצע חייעס, אשכנזים, מזרחים, פרענקים, נצ'ים? כיצד מתיישבת הדיאלקטיקה שבין מזרח ומערב עם זו שבין לובן ושחורות? איך להתייחס לסירוב, נכונות או מבוכה של יהודים אשכנזים רבים, בישראל ומחוצה לה, לראות עצמם לבנים? למה רבות ורבים מיוצאי אתיופיה בישראל מגלים יחס אמביוולנטי ומשתנה מול ההזדהות כשחורים, ואילו אחרים מאמצים את השחורות, בין היתר מתוך תחושת מאבק ושחרור? מהו היחס שבין שחורותם של יוצאי אתיופיה ובין זו של קבוצות אחרות – פלסטינים, מזרחים, פליטים ומבקשי מקלט מאפריקה? מה בין שחורות ומקום?

גיליון זה אינו מחפש תשובות לשאלות אלו, אך מתוך הכרה בחשיבותן הוא מבקש לייצר מרחב ושפה לנסחן, לבררן ולהעניק מקום לדיונים קיימים וחדשים. מתוך מחויבות לשאלת המקומיות – לאפשרות ששאלות מוכרות יקבלו צורות שונות כאשר הן מתנסחות מנקודות מוצא שונות, במקומות שונים, בזמנים שונים – החקירה המנחה גיליון זה מתמקמת בעיקר דרך נקודת מבטם של יוצאי אתיופיה בישראל. אנו מבקשים לחשוב על המקום המקיים מבט זה ועל הפוטנציאל הטמון בחובו לשמש פריזמה פורה לחשוב איתה על מבנה היחסים שבין שחורות למקומיות, כאן ובמקומות אחרים. אנו סבורים, כמו רבות ורבים מאלה אשר הניחו את יסודות ההגות השחורה, כי התחקות אחר המחשבה הפוליטית על שחורות יכולה גם להוביל אותנו לתובנות מקוריות על המצב האנושי. בניסוחיהם של סל"ר ג'יימס וסדריק רובינסון, למשל, האובייקט של לימודי שחורות הוא ההבנה של והביקורת על "הציוויליזציה המערבית" (Perspectives on Anarchist Theory 1999). בניסוחה

של סילביה וינטר, מדובר בהתחקות אחר טרנספורמציות אפיסטמולוגיות ואונטולוגיות שעיצבו את המודרנה ואת המצאת "המין האנושי" (McKittrick 2015). ההתמקדות במקרה של יוצאי אתיופיה בישראל היא התמקדות בנקודות חיבור שונות המזינות והמאפיינות יחסים שונים עם שחורות. כקבוצה המשתייכת לקולקטיב הישראלי אך יהדותם של חבריה, וכמוה גם סיווגם האתנו-גזעי, נתונים לוויכוח ומוטלים בספק לא פעם בשלל אמתלות, יוצאי אתיופיה בישראל מציגים מקרה עשיר ומורכב שדרכו נבחנים צורתה וגבולותיה של שחורות מקומית. כמובן, שאלות הנוגעות לשחורות בחבל ארץ זה מתפרשות אל מעבר למקרה של הישראלים יוצאי אתיופיה; בין שנראה בשחורות צבע עור ובין שנראה בה מיקום חברתי, אוריינטציה פוליטית, תביעה אוניברסלית או "שטח של אי-הוויה" (פנון 2004, 8), דיון מקיף בשחורות "מקומית" ידרש להתנסח דרך נקודות מוצא שונות ובכללן אלו של פליטים ומבקשי מקלט מאפריקה, אפרו-כדואים, פלסטינים ומזרחים. במובן זה, החוסרים שבגיליון, ובפרט היעדרן של פרספקטיבות של מי שאינם יהודים או ישראלים, הם ממשיים. ואולם מטרתנו, כאמור, אינה למצות את הדיון, אלא להתחיל תנועה לקראת יצירת מרחבים, אוצר מילים והקשרים שדרכם אפשר יהיה לקיימו ולפתחו. אנו מקווים שהצלחנו להניח יסודות למהלך כזה, וכך בכך להותיר את קצוות השיחה פרומים די הצורך על מנת לאפשר את טווייתה עם שיחות ומרחבים נוספים. גיליון זה מתחקה אפוא לא רק אחר השאלה כיצד נשקף הגוף השחור המקומי מנקודת המבט של מחשבה שחורה במובנה הגלובלי, אלא גם, ואולי בעיקר, כיצד נשקפת השחורות מנקודות מוצא שונות, מקומיות יותר ופחות, שהן בהכרח מסוימות ומרובות.

בראשית 2021 ייסדנו כ-12 חברות וחברים, קבוצת מחקר ועשייה תחת השם "כשהלוקלי משיב מבט אל הגלובלי: על שחורות, זהות ואקטיביזם פוליטי בקהילת יוצאי אתיופיה בישראל", בתמיכתו של פרופ' ניסים מזרחי, העומד בראש תמת אתגר החיים המשותפים במכון ון ליר ובשיתוף מכון שחרית. ברקע התכנסות הקבוצה עמד בין היתר מתח שעלה לפני השטח רק שנים אחדות לפני כן. במאי 2015 שטפה את ערי הארץ מחאתם של עשרות אלפי ישראלים יוצאי אתיופיה, שהפגינו נגד האלימות המשטרית כלפי בני ובנות הקהילה. השפה ודרכי הפעולה ששימשו את מובילי המחאה ואת המפגינים בשטח ביקשו לאתגר את גבולות הדיון הציבורי בישראל ואת האוריינטציות המוכרות – האתניות, הלאומיות, הקהילתיות – ולהרחיבן לשאלות של זהות, שייכות וצדק. מי שאוזנו כרויה למאבקה של קהילת יוצאי אתיופיה בישראל לא יכול היה שלא להבחין כי במאבק זה היה דבר מה חדש. במחאת 2015 באו לידי ביטוי תמורות עמוקות שהתחוללו במהלך אותן שנים בקרב פעילות ופעילים יוצאי אתיופיה. אלה ביקשו להתמודד עם ההווה, וגם עם העבר והעתיד הפוליטי של הקהילה, המאופיינים בשוליות ובאפליה, מתוך עמדה אפיסטמית חדשה

הרואה בשאלת צבע הגוף עיקרון מארגן משמעותי, והמקדמת סדר יום שנבדל באופן ניכר מגישת כור ההיתוך של הדקדוק הציוני-ישראלי שרווחה עד אז במאבקייהם. אפשר אולי לומר שהדמיון הפוליטי שנוסח במחאה זו הדגיש את חוסר התוחלת של השאיפה להיכנס לגדרי הקולקטיב האזרחי בישראל דרך הדגשת המשותף בין יוצאי אתיופיה לשאר חלקיו של אותו קולקטיב – כלומר יהדותם או שייכותם לעם ישראל – ותחת זאת העמיד במרכז הדיון את הנבדל: שחורותם. במובן זה, המחאה קשרה באופן מובהק יותר ובעין ציבורית את הקיום האתיופי בישראל למצבה של הדיאספורה השחורה ברחבי העולם בכלל ובצפון אמריקה בפרט. ואכן, כדי לעמוד על טבעו ועל מקורותיהן של תמורות אלו לא די להתבונן בהתרחשויות בשדה המקומי בשנים שקדמו למחאה; יש לחזור אחורה בזמן ובעיקר לנדוד מערבה, אל מעבר לאוקיינוס האטלנטי.

ארצות הברית, 2013–2014: בתגובה על הרג של צעירים וצעירות אפרו-אמריקאים בידי המשטרה מתגבשת רשת מחאה מבוזרת הפועלת תחת הקריאה הסוחפת Black Lives Matter. דרכי הפעולה שצמחו מתוך מחאה זו כללו שימוש יצירתי בפלטפורמות מקוונות ובמרחב הציבורי, והן הדהדו ואומצו ברחבי העולם. התפתחות זו הובילה לעיסוק הולך וגובר בפוליטיקה של שחורות במגוון זירות לאומיות, והדגישה את הרלוונטיות של הבחנות גזעיות להבנת האישויון המקומי. יתרה מזו, השימוש בקטגוריות של צבע ובמונח גזע (race) בהקשרים מוסדיים ויומיומיים נעשה רווח יותר.¹ כאמור, תהליכים אלו לא פסחו על פעילות ופעילים מהקהילה האתיופית בישראל. ב־2015, בשיאו של התהליך, גיבשו הללו שפה ופרקטיקות חדשות למאבק פוליטי מוגזע כשחורים. במהלך זה הצטרפו הפעילים והפעילות יוצאי אתיופיה לקודמיהם בפזורה האפריקאית ברחבי העולם, ובהקשר הישראלי – לפעילות ופעילים פלסטינים ומזרחים, שגם עבור רבות ורבים מהם אמריקה השחורה הייתה מקור עשיר לניסוח דקדוק ביקורתי, לגיבוש דמיון פוליטי ולבניית מאבקים ושותפויות.

התכנסות הקבוצה דווקא במכון ון ליר – כרבע מאה לאחר תהליכים שהובילו בין היתר, באותו מרחב ממש, לניסוח דקדוק ביקורתי למחשבה על גזע ומזרחיות בישראל, ואגב כך לפרסום כמה ספרים נחשונים בתחום ובשפת המקום, ובכללם מזרחים בישראל (חבר ואחרים 2002), קולוניאליות והמצב הפוסטקולוניאלי (שנהב 2004), וכמובן גזענות בישראל בעריכתם של יהודה שנהב ויוסי יונה (2008) – הייתה אף היא בעלת משמעות. התהליכים ההם היו מרכזיים בניסוח והתגבשות של גרסה דומיננטית במחשבה ביקורתית בישראל שהמשיגה מובנים שונים של "הגזעה" מקומית, כמו זו של מזרחיות ומזרחים, ביחס לתהליכים חובקי עולם כמו קולוניאליזם אירופי ועליונות לבנה, ואגב הישענות

1 הקשר זה מרכזי להבנת תהליכים שונים בישראל, ובתוך כך למשל הקמת "היחידה הממשלתית לתיאום המאבק בגזענות" במשרד המשפטים ב־2016.

ניכרת על כתיבה ומחשבה ביקורתית פוסטקולוניאלית ואפרו-אמריקאית.² מתוך הכרה בהשפעתם האפיסטמית המכוננת וחשיבותם העמוקה של תהליכים אלו להבנת המקום שאנו חיות וחיים בו, ומתוך תהייה ביחס לגבולותיה של הסוציולוגיה הביקורתית ולסכנות הטמונות בה,³ ביקשה הקבוצה לבחון באור אחר נטייה רווחת באקדמיה הישראלית, בחברה האזרחית ובקרב פעילים ופעילות יוצאי אתיפיה לאמץ דרכי מחשבה שהתפתחו בעיקרם בצפון הגלובלי, ולכלל הפחות תווכו למקומותינו דרך אמריקה הצפונית.⁴ חלקנו לא מיהרו להזדהות כשחורים ולפעול מתוך הזדהות זו; אחרות סברו שגם אם יש סיבות טובות לאמץ מחשבה שחורה ביקורתית או אנטי-קולוניאלית, לכל הפחות נדרש לחשוב ולנסח אותה גם מתוך הקהילות, המקומות והגופים שאנו חיים בהם. במסגרת בירור משותף זה ייחסנו חשיבות רבה למפגשים בינאישיים ממושכים וכן להרכב הקבוצה; היה בה מספר מצומצם של חברים ממוצא אשכנזי ומזרחי ורוב גדול של חברות וחברים יוצאי אתיפיה מרקעים שונים, מנעד גילאים ומגוון אוריינטציות, שבחלוף הזמן התברר כי ההבדלים ביניהן משמעותיים עד מאוד. הקבוצה הייתה עבורנו שיטה ומהות – מפגשים חודשיים שקיימנו במשך שלוש שנות פעילותנו, מערכות יחסים ומתחים שנתגלעו דרכן, קריאות משותפות בטקסטים, ובעיקר תהליך ארוך טווח, שיתופי ומונחה של כתיבת קובץ מסות שנעות בין המקומי לגלובלי, בין הביוגרפי לתיאורטי, ואשר סביבו נבנה גיליון זה. דרך כל אלה ביקשנו לעשות מקום שבו אפשר לנוח מהסחרור הדיאלקטי המכונן שוב ושוב שדה פוליטי ואפיסטמי שמתנסח בין שני קטבים ממגנטיים. ביקשנו לעשות יחד מרחב שמתוכו אפשר יהיה להתבונן מחדש במציאות, שכמו מחייבת אותנו פעם אחר פעם לבחור בין גרסאות מצמצמות של עצמנו או של רכיבים גדושים, מורכבים ורצופי מתחים בעולמנו.

המתח שבין הרכיבים בעולמנו מוגדר במידה רבה מתוך התמקמות ביחס להקשרי ההשתייכות שמתוכם צומחת משמעותן של פעולה ושל זהות, ובמילים אחרות: מתוך קריאה אחרת של הגנאלוגיה של הסובייקט, חוויה שונה של צירי הזמן והמרחב של קיומו, חיבור למערכות שורשים שונות המזינות את הגדרתו החיצונית והפנימית והדרושות להבנת יכולתו לפעול ביחס לאחרים ויחד עימם.

2 שוחט 1996; חבר ואחרים 2002; שטרית 2003.

3 לביקורת שיטתית על גבולותיה וחוסריה של הסוציולוגיה הביקורתית בישראל ראו מזרחי 2017; נקר-סדי [ברפוס].

4 מובן שמחשבה על זעזעות ושחורות, ובתוך כך על קולוניאליזם מערבי או לבן וההתנגדות לו, התפתחה במקומות רבים – גם מנקודות מבט של מי שהוגזעו, הושחרו, נכבשו או נמצאים בסכנת הכחדה. אי לכך, ייחוס כוללני של מחשבה זו ל"מערב" הוא כשלעצמו פעולה מרדדת ואלימה מבחינה אפיסטמית. לצד זאת, קשה להתעלם ממאפייניהן המובהקים של רשתות התיווך שדרכן נקודות המבט האלה נוטות להגיע לישראל: תקשורת מערבית, רשתות חברתיות, ושיח שרובו ככולו מתקיים באנגלית.

בקוטב האחד ניצבת עמדה המדגישה את היותם של יוצאי אתיופיה בישראל "עדה ולא גזע"⁵. לפי עמדה זו, האלמנטים החשובים להגדרת זהותם של יוצאי אתיופיה בישראל אינם צבע עורם או גזעם במובנים שדרכם קוראת אותם סביבתם, אלא בראש ובראשונה מוצאם ושפתם המשותפים, מסורותיהם התרבותיות והדתיות, משפחתם, הקוסמולוגיה ועולמות המשמעות שבתוכם ודרכם הם פועלים. ואמנם, דרך הדגשת ההבדלים האתניים או העדתיים בין קבוצות שונות של יהודים, העמדה הזאת יכולה דווקא להבליט את הקרבה או הדמיון בין הקבוצות, שבסופו של דבר – יהא אשר יהא מוצאן וצבע עורן – הן חולקות אותם עיקרי אמונה, אותו קשר רגשי עמוק לעם ישראל, אותה חוויה של עוינות מצד סביבתן הלא יהודית ולפרקים אף רדיפות אלימות, ובעיקר אותה שאיפה להתמקם בארץ אבותינו ואימותינו, ליישבה ולקיים בה מדינה יהודית, על המשמעויות הלשוניות, החברתיות והתרבותיות הנגזרות מכך. במובן זה, צבע עורם של ישראלים יוצאי אתיופיה, כמו חלקי זהותם האחרים המבחינים אותם מסביבתם, אינם שונים מהותית ממאפייניהן של עדות אחרות. אדרבא, ייתכן שהם המאפשרים את השתתפותם המובחנת בפרויקט מרובה משתתפים לצד כל חלקי החברה היהודית-ציונית בישראל (אהרון 2010).

בקוטב האחר ניצבת גישה שונה בתכלית, המתמקמת דרך תהליכים טרנס-מקומיים או גלובליים. המחשה לגישה זו אפשר למצוא בכתיבתו של הסוציולוג והפעיל הפאן-אפריקאי ויליאם אדוארד בורגהרד דו בויו, ובפרט בהתייחסותו להתעצבות מחסום הצבע (the color line) במאה העשרים (Du Bois 1903), כלומר בהתייחס להבחנה הנחקקת בגוף, במרחב ובשדות הסמליים והפוליטיים בין "לובן" ל"שחורות"; הבחנה המותקנת ביסודות של העולם המודרני והכלכלה הפוליטית המאפשרת אותו. בתחילת דרכו עסק דו בויו במחסום הצבע בארצות הברית ובחברה הצפון-אמריקאית (Du Bois 2007a [1899]); [1935] 2013), אך מאוחר יותר פיתח גישה הממשיגה תופעה זו כגלובלית וכקשורה בטבורה לתהליכים שגם אם מקורותיהם טמונים במקומות ובזמנים מסוימים, במהלך התקופה המודרנית הם נעשו טרנס-לאומיים או גלובליים – למשל אימפריאליזם אירופי, קולוניאליזם וקפיטליזם (Du Bois 1986 [1940]; 2007b [1946]). כפי שהמשיכו וביארו רבים נוספים, בליבם של תהליכים אלו, אשר כוננו ועודם מכוננים את העולם המודרני, מצוי סחר העבדים הטרנס-אטלנטי, ובמיוחד "מעבר הביניים" (the middle passage): קבר אחים המוני ומרחב בין-יבשתי חוצה גבולות שדרכו הובלו בכפייה מיליוני אנשים מרחבי יבשת אפריקה ליבשת אמריקה ולסביבתה הקריבית (Gilroy 1993).⁶ אותה תנועה כפויה ניתקה באלימות רצחנית אנשים מחייהם, משורשיהם וממשותם ואמרה לעשותם

5 להמחשה מובהקת של עמדה זו ראו נחשון 2019.

6 במילותיו של המשורר אמירי בארקה, תנועה כפויה זו במעבר הביניים יצרה "בתחתית האוקיינוס האטלנטי" מסילת ברזל העשויה מעצמות אדם.

לסחורה, ל"בשר" (Spillers 1987), לגוף אשר הסובייקט המאכלס אותו יהיה נתון מעתה במצב של מוות חברתי או אונטולוגי (Patterson 2018; Wilderson 2020). אגב תנועה זו הופשטו אנשים מאנושיותם והוכנסו לזמן ולמרחב המודרניים המבקשים לחבוק את הגלובוס. כניסתם לעולם הזה הייתה תמיד דרך הקטגוריה של האין, כמי שנמצאים כאן כעת בגופם אבל תמיד ייוותרו גם בחוץ. גישה זו ממקדת אפוא את תשומת הלב ביחס שבין הגוף הנחווה, המסומן או המתאפשר כשחור – גוף שנמצא תמיד במקום מסוים ואשר יש לו גנאלוגיה גרושה, גם אם היא אינה נגישה עוד לסובייקט – ובין תהליכים חוצי גבולות שפועלים עליו ללא הרף ומבקשים לכנסו לתוך חוויה משותפת,⁷ קבר חסר הבחנה, היעדר אחיד.

המשגה זו של הסובייקט-אובייקט השחור יוצרת שפה, ארגז כלים, ובמידה רבה גם רשתות שבאמצעותן אפשר למתוח קווים חוצי גבולות וכך לפתח סולידריות בין קבוצות, אנשים וקהילות שחורות או מוגזעות ברחבי העולם. בשעה שתהליכים טרנס-מקומיים מבקשים לכונן או להאחיד את "העולם" כמודרני באופן המאפשר גם את חלוקתו ליחידות טריטוריאליות לאומיות מובחנות, נדבך מרכזי במחשבה שחורה מחויב לאפיין תהליכים גלובליים אלו כדי לאפשר לקורבנותיהם הרבים ברחבי אותו עולם לזהותם ולהתמקם מול היסודות המשותפים של התמודדותם.⁸ בין הקורבנות האלה אפשר לכלול את יוצאי אתיופיה, שבמידה רבה הגירתם לישראל היא שאפשרה את "עשייתם" לשחורים, כלומר מי שאחרותם ממקמת אותם בשולי גבולות הקולקטיב היהודי בישראל וכחלק מהדיאספורה השחורה ברחבי העולם. רבים מיוצאי אתיופיה יעידו כי ככל שהם שוהים זמן רב יותר בישראל, כך הם נעשים שחורים יותר. תוצאה מתבקשת אחת של דרך מחשבה זו היא המשגת המרחב הציבורי בישראל – ואולי אף המרחב של הציונות ושל ישראל כישות לאומית – כלבנים או כקולוניאליים, ולכל הפחות כהמשכיים עם העולם המערבי המודרני ועם פעולתו של מחסום הצבע במובנו הגלובלי. מול כל אלה, מחשבה שחורה יכולה להציע נקודת משען לפעולה ואף לניסוח דמיון רדיקלי שבכוחו לא רק לשלוח יד אל מעבר לגבולות הקיימים, לעולם ולזמן במובנים המתוארים, אלא אולי גם לחתור תחתם או לפורר את יסודותיהם במטרה לדמיין ולבנות עולמות אחרים.

אך בדיוק מאותן סיבות, תנועה ברוח זו עלולה גם לעורר חששות בקרב מי שמבקשים לשמר ולקדש דרכי חיים, מסורות ועולמות משמעות שלא חדלו מעולם להתקיים ולקיים יחסי גומלין לא ליניאריים עם העולם הגלובלי, המודרני, הגם שזה האחרון ביקש ועודנו מבקש לכולעם לתוכו. כיצד "מעבר הביניים" רלוונטי לגופם ולחיייהם של יהודים יוצאי

7 כדבריו של סטיוארט הול, "ה'אחרות' הזאת שמתחת לכל השוניות האחרות, השטחיות יותר, היא האמת והמהות של ה'קריביות', של החוויה השחורה". ראו Hall 1994.

8 כאמור, במידה רבה זו גם האוריינטציה שמתוכה התנסחה גרסה דומיננטית במחשבה הביקורתית על גזענות בישראל בכלל ובמאבק המזרחי בישראל בפרט.

אתיופיה בישראל? רבים מהם מוסיפים במידה רבה לחיות ולהתקיים לא רק בעברית אלא גם ואולי בעיקר באמהרית או בתיגרינית, לשמר, למסור ולפתח טקסי יומיום ותיקים ומערכות יחסים קהילתיות שמאפשרות אותם, ומתוך כך להתקיים גם בטמפורליות ובגנאלוגיה שהתנועה הגלובלית הלכנה לא הצליחה מעולם להכחיד, לתרגם או לנכס. מבחינה זו, זרמים במחשבה השחורה שמנסחים תביעות גלובליות, שמותירים מקום מועט למקום, להיסטוריות, לשפות ולגוף שקודמים ללובן, ומתקיימים תמיד במתח עם שחורות – עלולים להיתפס כמסוכנים, ואולי אף חמור מכך: כבלתי רלוונטיים. אם שחורות מוגדרת דרך המוות הממשי, האונטולוגי או החברתי, ובתוך כך דרך חוסר היכולת להתמקם בעולם, האם עצם הניסיון לחשוב שחורות מקומית אינו כופר בעיקר?

מתוך האמור, חשוב לעמוד על ההבדל בין שתי עמדות שמסתייגות מאימוץ מקומי של מחשבה שחורה שיסודותיה התנסחו במידה רבה במקום ובזמן אחר. העמדה האחת מתנגדת לשיח השחורות הגלובלי או הצפון-אמריקאי, ולעיתים אף מלעיגה אותו, מתוך התכוונות אינטגרטיבית: היא מבקשת "להכיל" ישראלים יוצאי אתיופיה בפרויקט לאומי או ציוני משותף. אבל צביונו של פרויקט זה נקבע בידי מעטים במקום ובזמן מסוימים עבור כל המבקשים להיכנס בשעריו. השאיפה האינטגרטיבית מבקשת להבליט את המשותף בין יוצאי אתיופיה ובין שאר חלקי החברה היהודית בישראל, אך אגב כך היא נוטה לטשטש ולהכשיר את המנגנונים הפועלים לדחיקתם הכפויה של יוצאי אתיופיה אל תוך ישראל המודרנית דרך מכלים קשיחים, גופניים וסמליים, המגדירים מראש את תכולתם ופועלים להכחיד מסורות, דרכי חיים ועולמות משמעות גדושים.⁹ כאמור, חלק מרכזי במחשבה השחורה הגלובלית מבקש לאפיין את פעולתם של מנגנונים מעין אלה כדי לזהותם, להבינם ולהתמקם מולם. עמדה שנייה המסתייגת מאימוץ מקומי של שיח שחור עושה זאת מתוך החשש ששיח זה אינו מותיר די מקום לכל אותם הדברים הנתורים מחוץ לתבניות מחשבה חוצות גבולות או אוניברסליות, כלומר מתוך החשש שהאתיופיות, היהדות או המקומיות יתכנסו, ייעלמו וייאבדו ממשמעותם. מנקודת מבט זו, הסכנות הנשקפות מפני אימוץ של דקדוק "גלובלי" דומות במידה מפתיעה לסכנות הנשקפות מפני הלובן הישראלי – כלומר אלה הנשקפות מצידה של הגישה האינטגרטיבית המבקשת להכניס את יוצאי אתיופיה לקולקטיב היהודי בישראל בדרך של טיהור סמלי ממסורותיהם ארוכות השנים, מאבותיהם ואימותיהם, מעצמם.

המהלך המשותף שאנחנו מבקשות ומבקשים להניע נדרש אפוא למצוא דרכים לשימורו של מרווח בלתי אפשרי בין שני קטבים. קטבים אלו, בגרסאות מסוימות שלהם, מתנסחים

9 דוגמאות לכך הן פרקטיקות ממסדיות אלימות של ביטול סמכות ההנהגה הרוחנית האתיופית וחינוך מחדש של בנות ובני הקהילה – תחילה במסגרת פעילותו של יעקב פייטלוביץ' בראשית המאה העשרים ואחר כך בחינוך הפנימייתי בשנות השמונים והתשעים.

כמשלימים זה את זה: מנקודת מבטו של סובייקט מקומי, שניהם עלולים לאיים, במפורש או במשתמע, להגדירו תמיד ובהכרח מבחוץ או מלמעלה, באמצעות אבני הבניין ששיח גלובלי כזה או אחר מעמיד לרשותנו. כך, גם מנקודת המוצא של הלובן, הפועל לכונן את תנאי האפשרות השקופים להשתתפות בעולם המורדני, וגם מנקודת מוצאה של שחורות שמומשגת כהיעדר מוחלט ואחיד – לא נותר מקום למקומי, לפנומנולוגי, ובענייננו: לסובייקט האתיופי המסומן כשחור. אבל המשגה זו של הקוטביות בין לובן לשחורות היא לכל הפחות חלקית, ובמידה ניכרת מגמתית.¹⁰ שהרי מחשבה שחורה מעולם לא הייתה אחת, כפי שרבים בישראל נוטים לעיתים לציירה, וזרמים משמעותיים בה מבקשים למקד את תשומת הלב בדיוק באותה דינמיקה בלתי אפשרית שמתוכה הסובייקט השחור מתגבש כנגד עולם המבקש לכלאו בתוך מכל המוגדר מבחוץ, אך תמיד עושה זאת באופן חלקי ובלתי מושלם.¹¹ כך, חרף עוצמתו האדירה והמשאבים העתירים המשוקעים בו, אין בכוחו של פרויקט אנושי זה ללכוד את האובייקט השחור ולעצור את תנועתו באופן סופי; זה האחרון ממשיך לרטוט בחוסר נחת כנגד גבולותיו כמו בתיבת תהודה. כפי שכותב פרד מוטן (Moten 2008, 182): "the object vibrates against its frame like a resonator, and" "troubled air gets out".

אותו רעד בין האובייקט לגבולות המסגרת שלו נוכח בחיי היומיום של כולנו, הגם שעל פי רוב אנו חווים אותו כפרטי. בהתייחסו לאופנים שבהם הדבר מקבל ביטוי גופני ונפשי, כותב דו בויוז על התודעה הכפולה:

תחושה מוזרה היא, תודעה-כפולה, תחושה זו של ראיית עצמך תמיד דרך עיניהם של אחרים, של אומדן נשמך באמת המידה של עולם שמתבונן בך בכוז משועשע וברחמים. אתה חש תמיד בשניותך: אמריקני, שחור; שתי נשמות, שתי מחשבות, שני מאבקים בלתי מתפשרים, שני אידיאלים מתגוששים בגוף שחור אחד שרק כוחו העקשני שומר עליו שלא ייקרע לגזרים (דו בויוז 2009, 25).

גיליון זה נולד מתוך ניסיון להאזין לאותו הרעד שמוטן מתאר ולרתום אותו לתנועה, למצוא דרכים להחזיק את הפיצול הפנימי שעליו כותבים דו בויוז ואחרים, להכילו לא רק בגופנו אלא גם דרך אותו מרווח שאפשר להופכו למרחב משותף; לאפשר לתודעה הכפולה להתפרש במקום. ואכן, המתח שבין שחורות לישראליות כפי שהן נתפסות ופועלות בשלל

10 אפשר אף לטעון כי קריאה ברוח זו של מחשבה שחורה, המבקשת להעלים את המקומי, הגנאלוגי או הפנומנולוגי או מקבלת בהכנעה את מחיקתם, פועלת הלכה למעשה להלבנת השחורות.

11 כך למשל מבקשת מישל רייט לעמוד על המתח שבין אוריינטציות שונות ולכאורה מנוגדות בתוך מחשבה שחורה; ראו Wright 2015.

המרחבים שאנו מתקיימים בהם – משפחותינו, המרחב הציבורי, עולם המשפט, רשתות חברתיות, האקדמיה, ארגוני חברה אזרחית – שב וקיבל צורות שונות גם במרחב הקבוצתי. במשך שלוש שנות פעילותנו כקבוצה עשינו מאמצים כבירים להחזיק מרווח זה פתוח למרות הכוחות שפעלו מכל עבר לסגור אותו. מחויבותנו זה לזו ולתנועה המשותפת אפשרו לנו להחזיק את המתח גם כאשר קוטבי המציאות סביבנו הלכו והתרחקו.

אולם אותו מתח בלתי אפשרי נעשה לשבר בעקבות שבעה באוקטובר והשבועות שאחריו. כשבועיים לאחר אותה שבת נוראה, סעידיה הרטמן, הוגה אפרו-אמריקאית שכתיבתה הכתה גלים במחשבה השחורה ואשר החלטנו עוד קודם לכן לכלול בגיליון זה תרגום מקורי למאמר פרי עטה, חתמה על עצומה המביעה סולידריות בלתי מתפשרת עם העם הפלסטיני והקוראת בין היתר להפסקת אש מיידית. חשובה במיוחד הייתה העובדה שמלבד אמירה כללית של התנגדות ל"אלימות כלפי אזרחים, ללא קשר לזוהתם", בנוסח המקורי של העצומה לא הייתה כל התייחסות מפורשת לאירועי שבעה באוקטובר, לא כל שכן לנפגעים הישראלים. בהמשך לכך ובתוספת לעצומה שפורסמה כעבור כמה ימים, הובהר כי מחברות ומחברי העצומה שותפים לסלידה העזה מהטבח הנורא שביצע חמאס, שבמסגרתו נרצחו כ-1,400 ישראלים, וקוראים לשחרורם המידי של כל החטופים.¹² בלי להתעמק בנוסח העצומה, בקרב רבים בסביבתנו הישראלית והיהודית היא נתפסה כמצטרפת לשורה של מהלכים מקוממים ואנטישמיים מצידו של ה"שמאל העולמי". כמה מחברי וחברות הקבוצה חשו כי בהינתן חתימתה של הרטמן על העצומה, פרסום טקסט פרי עטה בתקופה זו ובמסגרת גיליון שהוא התוצר הראשון והמשמעותי של המהלך המשותף המתואר כאן פירושו נקיטת עמדה ברורה, ולכל הפחות הפניית עורף לקורבנות שבעה באוקטובר, לחטופים, לבני ובנות משפחותיהם, לחברותיהם ולחבריהם; לעם ישראל. כפי שניסח זאת אחד מחברי הקבוצה, מצב הדברים הציב אותו שוב בפני הבחירה שבין יהדותו לשחורותו, ואם זו המשוואה האכזרית שלתוכה הושלך, הוא ייאלץ לבחור באפשרות הראשונה. אחרות מאיתנו התמקמו מנגד – אם משום שלא תפסו את פרסום מאמרה של הרטמן בנסיבות האלה כנקיטת עמדה מצד הקבוצה אלא דווקא כהזדמנות להתמודד באופן מעמיק עם מגמות רווחות במחשבה שחורה שמעמידות ישראלים יוצאי אתיופיה במצב מורכב במיוחד; אם משום שלא ראו בנוסח העצומה – בוודאי לאחר התיקון – הפניית עורף לעמן; ואם משום שלא התנגדו לעיקרי הדברים ואף הזדהו עימם, ובפרט עם הקריאה המפורשת להפסקת אש. לאחר שיחות ארוכות ומפגשים קבוצתיים אחדים התבהר עומק השבר. לא עמדה לנו יותר האפשרות להכיל את הפיצול.

אפשר לראות את העצומה ואת חתימתה של הרטמן – אשר כמו מונתה מטעם הנסיבות למייצגת המחשבה השחורה הגלובלית, וכל זאת שלא על דעתה ובניגוד למהלכים

המשתקפים מכתבתה – כביטוי של הצטלבות ארוכת שנים שהובילה הוגות ופעילים שחורים בארצות הברית ומחוצה לה להתייצב לצד מאבקים אנטי-קולוניאליים או דה-קולוניאליים ולמתוח קווים מחברים בין המאבק השחור ובין זה הפלסטיני. מבחינה זו, ישראל מעולם לא נראתה לבנה יותר. ואם עד עתה הצלחנו להחזיק את המתחים במרחב המשותף שיצרנו, הרגע הנוכחי משך את הקבוצה עד לקצה גבולות היכולת. המציאות כמו אילצה כל אחת ואחד מאיתנו לבחור לאיזה קוטב להימשך, מתוך הבנה שכל תנועה בלתי מוכרת תמוסגר מייד בתוך תבניות נוקשות ומוכנות מראש. אך האם זהו המצב? האומנם אין לנו אלא לבחור בין שחורות ליהדות, כפי שגרס חברנו, או שמא אפשר לנסח עמדה יהודית, מקומית ושחורה, אולי כזאת שאינה כפופה לגבולות הישראליות או הציונות כפי שהן מתוארות כאן ולמסגרות השיח הציבורי, האקדמי והפוליטי המתנהל בהן ודרכן?¹³ הרגע הנוכחי מטלטל הנחות יסוד בנוגע לישראליות באופנים שעוד נותר לבררם. שהרי אם שחורות ולובן מכוננים באופן דיאלקטי, מהו האחר שביחס אליו מכוננת ישראליות, ומה היה מקומו במפגשינו? האם ייתכן שככל שאנו שוהים זמן רב יותר בישראל ומתמקמים בה, איננו נעשים רק שחורים יותר אלא בעת ובעונה אחת גם לבנים יותר? כך או אחרת, דומה שהשיח על שחורות מקומית לעולם יהיה מוגבל אם יישאר בגבולותיה של אותה ישראליות.

בלב הגיליון עומד קובץ המסות של חברי הקבוצה. מלבד חמש המסות הרואות כאן אור, שלוש אחרות נותרו מחוץ לגיליון בשל האירועים המתוארים לעיל. הקובץ ממוקם במרכז הגיליון בין היתר מתוך מחויבותנו לשאלת המקומיות, כלומר להכרה בכך שמחשבה שחורה מקומית מתחילה גם מהגוף ומן המקום שבו אנו נמצאות. מזל ביסהוור מתמודדת בחיבורה עם התפתחותה של תודעה פוליטית שחורה בקרב ילידי הארץ ממוצא אתיופי. היא מתמקדת בתהליכי גיבוש זהות ובוחנת כיצד ההתמודדות הנשנית עם גזענות כורכת בתהליך עיצוב העצמי את עובדת השחורות. העיסוק בשאלת השחורות בקרב הדור השני, היא מסבירה, מעצבת גם את התודעה הפוליטית וקושרת אותה לתפיסות גלובליות של שחורות. ביסהוור מבחירה כיצד למרות המתח שבין קווי המתאר של ההקשר המקומי לזה הגלובלי, התמודדות עם גזענות אנטי-שחורה בישראל מחייבת התמודדות עם הערך והיתרונות שמצויים בהגות שחורה גלובלית.

13 ג'יימס בולדווין כתב, בהקשר אחר, על ההכרח להבין יהדות בישראל, או ליתר דיוק את התנועה הציונית, שמוקמה היכן שמוקמה כדי שתעשה את העבודה המלוכלכת (השחורה?) של הנצרות. מתוך תפיסה זו, ציונות יכולה לשרת מטרות אנטישמיות, או כפי שכותב בולדווין, "ציונים לא-יהודים הם אנטישמיים לעיתים קרובות מאוד" (Baldwin 1979).

אפרת ירדאי חושבת את האנלוגיה בין הטרדות מיניות להטרדות גזעיות דרך מיקרואגרסיות, חוויות יומיומיות של אחרות ואובייקטיפיקציה של הגוף. בעוד הטרדות מיניות התבססו כאובייקט לחשיבה וכיסוד להתארגנות פוליטית ונכרכו בסנקציות חברתיות ומוסדיות, הטרדות גזעיות אינן זוכות להכרה חרף נוכחותן הבלתי ניתנת להכחשה בחיי היומיום. דרך הקבלה זו מתארת ירדאי כיצד הפער בין שני סוגי האלימות, הבאים לידי ביטוי בגוף אחד, מייצר "כרוניקה של דיסאוריינטציה" ושופך אור על דלות השפה המקומית ועל חוסר יכולתה לתפוס את הזיקה בין אנטי-שחורות ל"חויית אי-ההלימה". המסה של **פקדה אבבה** מנסחת רפלקציה מרתקת על הדיונים הסוערים של הקבוצה באחת הסוגיות הסבוכות שעסקנו בה, סוגיית הישראליות לעומת היהודיות, ועל מקומם של יהודי אתיופיה בנושא זה. בניסיון "לאתגר את היהודיות הספציפית שמכתיבה את סדר היום הדתי, התרבותי, החברתי והפוליטי בישראל", אבבה מציג ניתוח פוליטי-חברתי של יתרונותיו של מהלך זה בכל הקשור להמשגה ולבנייה של פלטפורמה אזרחית לפעולה פוליטית חדשה בקרב קהילת יהודי אתיופיה בישראל.

מעין רביד חוזרת לשנת 2013 ולפתיחתו של מתקן חולות, מתקן הכליאה למבקשי מקלט מסודאן ומאיריריאה, ומתבוננת בו דרך כתיבתם של דו בויו והרטמן הנפגשים בפריזמה האפרופסימית. חיבורה מדגיש את היחסים ההיררכיים הדיאלקטיים המבדילים בין השחור לאנושי, הנבנים באמצעות אלימות שלובשת את צורתו של מתקן הכליאה. רביד מעידה בכתיבתה על הסימנים בגוף ובנפש שאירוע הכליאה השאיר אצל אדם, מבקש מקלט מסודאן. מתוך מפגש עם האלימות המדינתית היא מנסחת רפלקציה על עשייה וכתובה פוליטית ואקדמית אחראית, כזאת שמכירה ביחסי הכוחות השוררים בהקשר המקומי, אך אינה נשענת בהכרח על קטגוריות בינריות מחוץ אלא מתעצבת מול הסביבה הספציפית ולובשת תצורה מקומית על גווניה הייחודיים.

גיל רוטשילד אליאסי עוסק במערכת היחסים בין לובן, מזרחיות ואשכנזיות. "לובן מעניק למזרחיות נקודת מוצא, ולכן הוא נדבך יסודי בתנאי האפשרות שלה", הוא כותב, ושואל: "אבל מהו המרחב הלבן?". דרך הגוף המסרב להתמיין והמתעקש לזכור את מה שהתודעה והמרחב מבקשים להשכיח, רוטשילד אליאסי כותב את סיפור ההצלחה והכישלון של הלבנת המקום דרך הניסיון המתמשך להפקיעו, לטהרו ולמפותו מחדש מתוך אוריינטציה הזקוקה ל"מזרח" כדי לתפוס כיוון. ולצד כל זאת, הגוף והמקום מזכירים שהמרחב הלבן למעשה מעולם לא היה לבן. אבל כיצד אנחנו והגוף זוכרים דברים שונים? ואם אנחנו "כאן", היכן הגוף הזוכר?

המתח המתכנס ומקבל ביטויים שונים בחמש המסות נפרש שוב לתנועה דיאלקטית מפורשת במסגרת הרב-שיח בהשתתפותם של **סמי שלום שטרית**, **מירב נקר-סדי**, **מזל ביסהוור ויונית נעמן**. הדיון הער בין הדוברות והדובר – המתמקמות באופנים שונים ביחס לנושא הדיון מבחינה גופנית, חברתית ואפיסטמית – נוגע ביחסים השונים עם

שחורות בקרב קבוצות שונות בישראל. הדיון בין הדוברים, שקובץ המסות של חברי וחברות הקבוצה עומד לנגד עיניהם, מבקש בין היתר להתמודד עם השאלה כיצד השפה של צבע, גזע והבחנות גזעיות מסייעת להבין את המקום שבו אנו חיות ולקדם את הדיון הפוליטי על אי-שוויון ויחסי כוח בישראל. מתוך ניסוח, לעומתי לעיתים, של היתרונות והחסרונות שבשימוש בקטגוריות מקומיות במקום בקטגוריות גלובליות, הדיון מדגיש גם כיצד קטגוריזציה גזעית לעומת קטגוריזציה מקומית-עדתית עלולה לגרור אפקט פוליטי המטשטש יחסים אנטגוניסטיים מקומיים. כך למשל, השימוש ב"לבנים" לעומת "אשכנזים" כרוך מן הצד האחד בריחוק של ישראלים יהודים מהזיקות הביוגרפיות שלהם להיווצרות יחסי הכוח המקומיים ולשימורם, ומן הצד השני בהגזעה ובמיצוב של אתיופים ואחרים ממוצא אפריקאי כאחרים האולטימטיביים. בניגוד לשיוך האוטומטי של השיח הגלובלי לפרוגרסיביות ולחשיפתם של מנגנוני כוח, הקולות ברב-שיח מאפשרים לשמוע גם את מי שמבקשים לאתגר את הכניסה של שפת הגזע לשיח הציבורי והפוליטי בישראל ולראות בעלייתה תוצר של השפעות אימפריאליות מרוחקות. בנקודות שונות במהלך הדיון שבה ועולה (לעיתים במפורש, לעיתים במרומז) שאלת נפקדותם מן השיח של דוברים פלסטינים ושל מבקשי מקלט מאפריקה. מנקודת מבט זו מתחדדת שוב השאלה אם ייתכן שבמובנים מסוימים, המשותף למערכות היחסים שקבוצות שונות בישראל מקיימות עם שאלת השחורות עולה על המבריל.

תיק העבודות שאצרה אפרת ירדאי חוקר את האופנים שבהם שאלת היחסים בין ישראליות, אתיופיות ושחורות מנוסחת בעבודותיהם של אמניות ואמנים ישראלים ממוצא אתיופי. היצירות בתיק העבודות מציגות את הריבוי הקיים בשדה האמנות הישראלית-אתיופי. למרות הדמיון במיקומם המבני של האמנים והאמניות בכמה שדות, העבודות מציגות לפנינו תפיסות והכרעות שונות בנוגע לזיקה בין אתיופיות לשחורות במונח הפוליטי והתרבותי. חלק מהן עוסקות בהנכחה של האתיופיות כתגובת נגד למחיקתה מהמרחב הציבורי בכלל ומן המרחב האמנותי בפרט או כתגובה להצגה סטריאוטיפית של אתיופיות; אחרות עוסקות בחיבור מחדש לאתיופיה ולאיתיופיות, על רקע מחיקת הרכיב הזה ודחיקתו לטובת זהות "ישראלית". עבודות האמנות המוצגות במסגרת זו עוסקות בקטגוריה אחת או בכמה מהן, ושואלות: מה טיב היחסים ביניהן? האם הן יכולות להתקיים יחדיו או שיש להכריע ביניהן? האם אתיופיות בהכרח מגלמת בתוכה שחורות? כך או כך, תיק העבודות מציג מציאות שבה נראה כי אין דרך להכריע בשאלות אלו וכי יש דווקא לתת מקום לריבוי, לתנועה ולסתירות.

הגיליון נפתח בארבעה מאמרים המתחקים אחר המפגש שבין שחורות ובין המקומי בדרכים שונות, מנקודות מוצא שונות ומתוך מערכות הקשרים שונות. אדנה זאוודו גבינש מציג במאמרו את האסכולה האפרופסימית מתוך קריאה בעבודותיהם של פרנק וילדרסון וג'ארד

סקסטון, שני הוגים המזוהים במיוחד עם פיתוח הגישה. כמו כן, מתוך מחויבות להדגיש את ההיסטוריה המרובדת של המחשבה השחורה והמגוון הפנימי שבה, המאמר מייחד מקום לדיון בכתביהן של דמויות מפתח שהשפיעו עמוקות על המחשבה האפרופסימית, ובהן אורלנדו פטרסון, סילביה וינטר, הורטנס ספילרס, סעידיה הרטמן ופרד מוטן, ומברר את השלכותיה של המחשבה האפרופסימית על המחקר העוסק בגזע ובצבע בישראל. למהלך המאמר שני חלקים: תחילה הוא דן בחסרונותיה של המחשבה האפרופסימית באמצעות מסורת המחקר הפנומנולוגי של שחורות וגישה ריבוי המודרניות, ואחר כך הוא מראה כיצד יתרונותיה של מחשבה זו מבהירים כשלים אנליטיים בלב ההמשגה והשימוש בקטגוריות הצבע והגזע בשדה המחקר הישראלי. המאמר מסתיים בדיון בתועלת המחקרית של פריזמה המדגישה את הלוקליות בתהליך הייצור של הבדל חברתי.

פקדה אבכה בוחן במאמרו את ספרו של הפילוסוף וההיסטוריון הקמרוני אשיל מבמבה ביקורת התכונה השחורה. המאמר מציג את מחשבתו של מבמבה בנוגע לשינוי של קטגוריות השחור והשחורות, מתפקידם ומשמעותם בהיסטוריה המודרנית ועד לקטגוריות המסמנות את המצב הפוליטי של רבים ברחבי העולם כיום, "החשופים למרותם של כוחות ההון הניאו-קפיטליסטיים" והופכים למעמד שחור גלובלי. קריאה במאמר מעלה שאלות מורכבות ביחס לעצם היכולת למקם את השחורות ואגב כך להבחין בין המקומי והגלובלי. האין אנו בעידן שבו הראשון קורס אל תוך האחרון?

לואיז בית-לחם מנתחת במאמרה את התקבלות המחזה האי בגרסתו הערבית, בכימיו של עמית גזית וכפי שהוצג בתיאטרון העירוני חיפה ב-1983. במרכז המאמר עומדת הפרקטיקה של בלאקפייס – השחרת פנים באמצעות איפור, תופעה שנולדה בארצות הברית אך הפכה רלוונטית מבחינה פוליטית במקומות רבים בעולם. בהתייחסות מרתקת לשאלת המקום, המאמר מדגיש כיצד "טרנספוזיציה של המחזה לערבית וליהווק לא מסורתית" מייצרים מרחק מהמקור הדרום-אפריקאי וקרבה לפוליטיקה המקומית ולמאבקי הכוח המתגלעים דרכה. בית-לחם מנתחת את המקרה דרך מה שהיא מכנה "התנודתיות של האפרטהייד", עדשה תיאורטית המשמשת אותה לבחינת תהליכי התיווך הפוליטיים והתרבותיים המעצבים את ה"סירקולציה של התרבות האקספרסיבית האנטי-אפרטהיידסטית מחוץ לגבולות דרום אפריקה". בפרט, גורס המאמר, התחקות אחר תהליכים אלו יכולה ללמדנו על אופני ההתקבלות של המאבק סביב גזע ושחורות בהקשר הבינלאומי ובזירות מקומיות. בית-לחם כותבת:

[ההכנה בדבר] הדמיון בין אסירים פוליטיים דרום-אפריקאים לאסירים פלסטינים עשויה לחבור לחקירה של מערכת רחבה יותר של דמיון פוליטי, שבתוכה פעילים פלסטינים, (שחורים) דרום-אפריקאים ואפרו-אמריקאים מגבשים מסקנות על דיכוי והתנגדות בהקשרי דיכוי שונים, כדי לבשר את מה שטענו תיאורטיקנים חברתיים מאוחרים יותר: שגזע או מוצא אתני ומערכת העונשין מסובכים זה בזה.

מאמרה של שלי אינגדאו ונדה שואב מגישת החוסן שפיתחה המחברת בספרה חוסן בהגירה (אינגדאו-ונדה 2019) ומרחיב אותה אגב ניתוח אופני התמודדות של יוצאי אתיופיה עם גזענות, כפי שעולה מחוויות היומיום שלהם בישראל. באמצעות מחקר מבוסס ראיונות עומק עם 22 צעירים וצעירות ממוצא אתיופי, אינגדאו ונדה מציגה ארבעה טיפוסים של התמודדות עם גזענות אנטי-שחורה: עימות ישיר עימה, פירוש רטרואקטיבי של יחס מתייג וניתובו לכדי פעולה, רפלקציה על המפגש בין החוץ לפנים, ופנייה לפעולות מחאה והעצמה קולקטיבית המסתמכות על מופעים של שחורות מחוץ לישראל. אינגדאו ונדה מדגישה ש"הקישור בין התמודדות מקומית למאבקים גלובליים אינו מעיד על אימוץ מוחלט של שיח ליברלי אוניברסלי מחוץ, אלא מסמן אפשרות רטורית נוספת" ומנגיש מושגים ודימויים שמאפשרים לקהילה המקומית "להמשיג ולהפיץ את מסריה שלה מתוך שילוב עם מקורותיה הספציפיים והמקומיים". במילים אחרות, מן המאמר עולה גרסה אתיופית מקומית של תודעה שחורה ושל התנגדות לגזענות אנטי-שחורה; זוהי תודעה העושה שימוש בעולם הערכים האוניברסליים העומד לרשותה, אך בד בבד היא נטועה במקורותיה האתיופיים, היהודיים והישראליים.

חלקו האחרון של הגיליון מציג נדבך מהגותם של שני ענקים הכותבים ופועלים בארצות הברית ואשר מחשבתם הכתה גלים בכל רחבי הגלובוס: ההיסטוריונית וחוקרת התרבות סעידיה הרטמן והפילוסוף לואיס גורדון. כתיבהם ורעיונותיהם של הרטמן וגורדון בנוגע לשחורות, לגזענות אנטי-שחורה ולפוליטיקה שחורה שזורים לאורך הגיליון כולו. ספרה הראשון של הרטמן וספרו הראשון של גורדון פורסמו בשנות התשעים, ושניהם התקבלו עד מהרה כספרי יסוד בשדה לימודי השחורות. מאז הם פרסמו עשרות טקסטים והעמידו תלמידות ותלמידים רבים.

הריאיון שערך אדנה זאוודו גבינש עם לואיס ר' גורדון עבור גיליון זה חוזר לספרו הראשון של גורדון, *Bad Faith and Antiracist Racism*, אשר ראה אור לראשונה בשנת 1995 ועתיד לצאת במהדורה חדשה לרגל שלושים שנה לפרסומו. דרך הספר דנים גורדון וזאוודו גבינש בתוכנה הפנומנולוגית של גילום התודעה בגוף (embodiment), בחקירה של גזענות אנטי-שחורה כצורה של הונאה עצמית (bad faith), וכן בניגודה, "תום לב ביקורתי". עוד הם דנים בכתיבתו של גורדון על פנון ובמחשבותיו בנוגע לפוליטיקה של ישראל/פלסטין אחרי שבעה באוקטובר. בניגוד לנטייה לקרוא את מקוללים עלי אדמות של פנון דרך אחד מפרקיו, שרבים נוהגים לראות בו לגיטימציה לאלימות במאבק בקולוניאליזם, גורדון מציע להביע את היחס של פנון לאלימות במונחים של טרגדיה. באופן זה, לדבריו, השימוש באלימות אצל פנון הופך ל"אנטי-אלימות" על דרך ההנגדה לאלימות הקולוניאלית ולכל צורות הדה-הומניזציה. מתוך הישענות על נקודה זו, גורדון מצביע על הדיאלקטיקה השמרנית שבאה לידי ביטוי בקרב אנשי שמאל בישראל.

הגיליון נחתם בתרגום מאמר של סעידה הרטמן, מההוגות השחורות החשובות בזמננו, שבו היא מבקשת לכתוב את הבלתי אפשרי דרך התחקות אחר חייה ומותה של ונוס, שפחה שחורה צעירה השבויה בספינת עבדים. דרך ליקוט השיירים והחורים השחורים שהותירה אחריה ונוס מבקשת הרטמן לבוא חשבון עם הארכיון הטרנס-אטלנטי, שהרי האלימות שהושתה על גופה ועל חייה של ונוס עיצבה באופן בלתי הפיך גם את שובל המסמכים והעדויות שנותרו בעניינה ושדרכם יכולה ההיסטוריונית להתוודע אליה עתה. במצב דברים זה, איך אפשר לבקר את זירת השעבוד בלי לשעתק את הדקדוק של האלימות? אם לא מספיק עוד לחשוף את השערורייה, כפי שהרטמן מבהירה, כיצד אפשר לייצר מערך חדש של תיאורים מהארכיון הזה? כישלונה של הרטמן עשיר בתובנות. כך למשל היא מניחה יסודות לשיטה שהיא מכנה "פאבולציה ביקורתית", שמצטרפת למערכת המושגים ולמתודולוגיה שפיתחה לשם התמודדות עם ארכיון העבדות האטלנטי; פרקטיקה של כתיבה, המתוארת גם כמאמץ נגד מגבלות הארכיון.

זהר אלמקייס, שתרגמה את המאמר, מקדישה לו גם חיבור מקדים. אלמקייס מבהירה כי הפרויקט של הרטמן, הבא לידי ביטוי בתהליך האיסוף והליקוט בעקבותיה של ונוס, מאפשר לבקר בחריפות וביצירתיות את התפיסה שלפיה הארכיון יכול "לשמש מקור מהימן לנרטיב אישי, אינטימי והיסטורי". תוך דיון באינטימיות המובנית של שחורות ומוות ופיתוח המתודות להתחקות אחר הקרבה לחיים, אלמקייס חושבת את הגותה של הרטמן לצד ההגות של כריסטינה שארפ ואשיל מבמבה, ומתארת כיצד הללו כותבים "פואטיקה שלא רק פורעת את אופק הקיים של המחקר ההיסטורי" אלא גם – באמצעות כלים דוגמת נרטיב ספקולטיבי – מנכיחים ומעצימים את אלו הכלואים בארכיון כנפקדים-נוכחים.

רבות וטובות תרמו למימושו של גיליון זה. פיתוחו ופרסומו של קובץ המסות לא היה מתאפשר ללא עזרתן האדיבה של יונית נעמן, אשר ליוותה את תהליך הכתיבה ובראשית הדרך נרתמה לסייע בעריכת תוכן, ורחל פרץ, שהצטרפה ליונית בשלבים מתקדמים. אנו מודים מקרב לב גם לאסתר ביסהוור על התרומה הכבירה בניהול ובארגון הקובץ מראשיתו ביד רגישה ומקצועית. כמו כן אנחנו מודים לענת שלם, רכזת המערכת של כתב העת, ולשאול סתר, עורך כתב העת, על שנענו לאתגר ועל תרומתם לאורך העבודה על הגיליון. תמיכתם, שצלחה גם רגעי משבר, הייתה קריטית להתפתחות ולמימוש הגיליון. תודה מיוחדת לניסים מזרחי אשר עודד את הקמת הקבוצה ותמך בפעילותה לאורך השנים, לכנרת שדה על העזרה בראשית הדרך, לאילון שוורץ ומכון שחרית, וכן לשי לביא, ראש מכון ון ליר, על התמיכה המתמשכת בפעילות הקבוצה. תודה לאסי לוי, שלצד המזון הביא עימו גם סבר פנים יפות ומילה טובה לכל מפגש. תודה לאיציק (יצחק) דסה ולרותי וונדימגן, שמחשבותיהם והתובנות המחקריות שלהם תרמו להתפתחות הקבוצה ולחשיבה על נושא הגיליון. תודה גם לנרב הבר, לדני אדמסו ולאלאא חאג' יחיא על תמיכתם בפעילות הקבוצה בראשית הדרך ועל תרומתם למחשבה על שחורות מקומית בישראל.

ביבליוגרפיה

אהרון, מירב, 2010. "כלוב הברזל של האתניות", *סוציולוגיה ישראלית* יב(1), עמ' 181–210.
 אינגדאר-ונדה, שלי, 2019. *חוסן בהגירה: הסיפור של יהודי אתיופיה בישראל*, תל אביב: רסלינג.
 דו בויו, ויליאם אדוארד בורגהרד, 2009. *נשמתם של השחורים*, בתרגום רעיה ג'קסון, בנימינה: נהר.
 חבר, חנן, יהודה שנהב ופנינה מוצפי-האלר (עורכים), 2002. *מזרחים בישראל: עיון ביקורתי מחודש*, ירושלים ותל אביב: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד.
 מזרחי, ניסים, 2017. "הסוציולוגיה בישראל לאן? מסוציולוגיה של חשד לסוציולוגיה של משמעות", *מגמות* נא(2), עמ' 69–114.

נחשון, אלעד, 2019. "עדה, לא גזע", *השילוח* 16, עמ' 8–12.
 נקר-סדי, מירב [ברפוס]. "בין הסובייקט הביקורתי לעצמי הממשי: מסע אוטואתנוגרפי מעבר למרחבי המזרחיות הביקורתית", ניסים מזרחי וכנרת שדה (עורכים), *מעבר לדמיון הליברלי של המחקר הביקורתי בישראל*, ירושלים ותל אביב: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד.
 פנון, פרנץ, 2004. *עור שחור, מסכות לבנות*, בתרגום תמר קפלנסקי, תל אביב: מעריב.
 שוחט, אלה, 1996. "פמיניזם מזרחי: פוליטיקה של ג'נדר, גזע ורב-תרבותיות", בתרגום עדה פלדור, *מצד שני* 5–6, עמ' 29–33.

שטרית, סמי שלום, 2003. *המאבק המזרחי בישראל: 1948–2003*, תל אביב: עם עובד.
 שנהב, יהודה (עורך), 2004. *קולוניאליות והמצב הפוסטקולוניאלי: אנתולוגיה של תרגום ומקור*, ירושלים ותל אביב: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד.
 שנהב, יהודה, ויוסי יונה, 2008. *גזענות בישראל*, ירושלים ותל אביב: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד.

An Open Letter from the Art Community to Cultural Organizations, 2023. *Artforum*, October 19.

Baldwin, James, 1979. "Open Letter to the Born Again," *The Nation*, September 29.

Du Bois, William E. B., 1903. *The Souls of Black Folk*, Chicago: A.C. McClurg.

—, 1986 [1940]. "Dusk of Dawn: An Essay Toward an Autobiography of a Race Concept," in *W.E.B. Du Bois: Writings*, ed. Nathan Huggins, New York: Library of America, pp. 549–802.

—, 2007a [1899]. *The Philadelphia Negro: A Social Study*, New York: Oxford University Press.

—, 2007b [1946]. *The World and Africa and Color and Democracy*, New York: Oxford University Press.

—, 2013 [1935]. *Black Reconstruction in America: Toward a History of the Part which Black Folk Played in the Attempt to Reconstruct Democracy in America, 1860–1880*, Piscataway: Transaction Publishers.

- Gilroy, Paul, 1993. *The Black Atlantic: Modernity and Double-Consciousness*, Cambridge: Harvard University Press.
- Hall, Stuart, 1994. "Cultural Identity and Diaspora," in Patrick Williams and Laura Chrisman (eds.), *Colonial Discourse and Post-Colonial Theory*, London: Routledge, pp. 222–237.
- McKittrick, Katherine (ed.), 2015. *Sylvia Wynter: On Being Human as Praxis*, Duke University Press.
- Moten, Fred, 2008. "The Case of Blackness," *Criticism* 50(2), pp. 177–218.
- Patterson, Orlando, 2018. *Slavery and Social Death: A Comparative Study*, Cambridge: Harvard University Press.
- Perspectives on Anarchist Theory, 1999. "Capitalism, Marxism, and the Black Radical Tradition: An Interview with Cedric Robinson," *Perspectives on Anarchist Theory* 3, pp. 1–8.
- Spillers, Hortense J., 1987. "Mama's Baby, Papa's Maybe: An American Grammar Book," *Diacritics* 17(2), pp. 64–81.
- Wilderson, Frank B. III, 2020. *Afropessimism*, New York: Liveright Publishing.
- Wright, Michelle M., 2015. *Physics of Blackness: Beyond the Middle Passage Epistemology*, Minneapolis: University of Minnesota Press.